

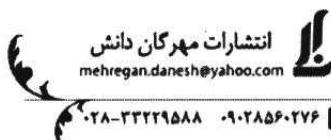
توسعه علمی در عصر حکومت‌های شیعی
(قرن چهارم و پنجم هجری)

مهدی نجاتی آتانی

www.ketab.ir

انتشارات مهرگان دانش

سرشناسه	: نجاتی آتانی، مهدی، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: توسعه علمی در عصر حکومت‌های شیعی (قرن چهارم و پنجم هجری) / مهدی نجاتی آتانی.
مشخصات نشر	: قزوین: مهرگان دانش، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۲ ص.؛ ۲۱×۱۲ سم.
شابک	: 978-622-6944-83-0
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۳۵ - ۲۵۲.
موضوع	: شیعیان -- تاریخ -- قرن ۵-۴ ق. Shi'ah -- History -- 10- 11th century سیاست علمی -- ایران -- تاریخ -- قرن ۵-۴ ق. Science and state -- Iran -- History -- 10-11th century سیاست علمی -- مصر -- تاریخ -- قرن ۵-۴ ق. Science and state -- Egypt -- History -- 10-11th century شیعیان -- ایران -- تاریخ -- قرن ۵-۴ ق. Shiites -- Iran -- History -- 10-11th century شیعیان -- مصر -- تاریخ -- قرن ۵-۴ ق. Shiites -- Egypt -- History -- 10-11th century
رده بندی کنگره	: ۲۳۹BP
رده بندی دیویی	: ۵۳/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۷۶۳۹۲۶
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

آدرس: قزوین، چهارراه نادری، جنب داروخانه قانون، پلاک ۱۱، طبقه ۲ ۰۹۰۲۸۵۶۰۲۷۶ ۰۲۸-۳۳۲۲۹۵۸۸

توسعه علمی در عصر حکومت‌های شیعی (قرن چهارم و پنجم هجری)

- مولف: مهدی نجاتی آتانی
- ناشر: مهرگان دانش
- طراح جلد: محمد شهسواری
- صفحه‌آرا: لیلا ایاز
- نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰
- شابک: ۰-۸۳-۶۹۴۴-۶۲۲-۹۷۸
- شمارگان: ۲۰۰ نسخه
- قیمت: ۷۵,۰۰۰ تومان

فهرست مطلب

مقدمه ۹

فصل اول. حکومت‌های شیعی (قرن چهارم و پنجم هجری) ۱۳

مقدمه ۱۳

قلمرو حکومت‌های شیعی ۱۴

حکومت‌های شیعی قرن چهارم و پنجم هجری ۱۶

آل‌بویه ۱۶

فاطمیان ۲۱

حمدانیان ۲۶

فصل دوم. توسعه علوم (قرن چهارم و پنجم هجری) ۳۵

مقدمه ۳۵

۱. ادبیات ۳۸

الف) سیاست مداران ادیب در حکومت‌های شیعی ۴۱

ب) پیامدهای علمی و فرهنگی حمایت حاکمان شیعی از شعرا و ادبا ۶۰

۲. پزشکی ۱۰۱
- الف) تالیف دایرةالمعارف های پزشکی ۱۰۲
- ب) سیفالدوله حمدانی و توجه به پزشکی ۱۰۵
- پ) فراخوان اطباء برای بیمارستان عضدی ۱۰۶
- ت) پزشکان غیرمسلمان در حکومت های شیعی ۱۰۹
- ث) رشد پزشکی مصر در عصر الحاکم فاطمی ۱۱۵
- ج) مهاجرت پزشکان اندلسی به دربار فاطمیان ۱۱۹
- چ) بیمارستان ها در حکومت های شیعی ۱۲۰
۳. علوم عقلی ۱۲۴
- الف) تداوم ترجمه آثار فلسفی ۱۲۶
- ب) افزایش چشمگیر اندیشمندان علوم عقلی و خلق آثار جدید ۱۲۹
- پ) تربیت شاگردان برجسته ۱۵۰
- ت) توجه حاکمان و وزرای شیعی به فلسفه و مجالس مناظره ۱۵۴
۴. فقه و حدیث ۱۶۴
- الف) تدوین و تالیف مهمترین کتب حدیثی امامیه ۱۶۵
- ب) تکریم فقها در حکومت آل بویه ۱۷۱
- پ) اهتمام خلفای فاطمی در تدوین فقه اسماعیلی ۱۷۸
۵. تاریخ و جغرافیا ۱۸۴
- الف) ابوعلی مسکویه و ارتقاء روش تاریخ نگاری در اسلام ۱۸۴
- ب) نگارش تاریخ محلی در عصر آل بویه ۱۸۶
- پ) سیره نویسی در عصر فاطمیان مصر ۱۸۸

- ت) صاحب منصبان فاطمی در مسند مورخ ۱۸۹
- ث) تحول و پیشرفت در علم جغرافیا ۱۹۵
۶. ریاضی، فیزیک و نجوم ۲۰۳

فصل سوم. مراکز علمی و کتابخانه‌ها ۲۱۵

مراکز علمی ۲۱۵

کتابخانه‌ها ۲۲۲

نتیجه‌گیری ۲۳۱

منابع فارسی ۲۳۵

منابع عربی ۲۴۸

مقدمه

دین اسلام در حالی به جهان عرضه شد که جوامع متمدن رو به انحطاط بوده و واپسین دوره‌های تمدنی خود را پشت سر می‌گذاشتند. بیزانس، وارث تمدنی پوسیده و ناتوان و جامعه ایرانی نیز در رنجی طاقت‌فرسا غوطه‌ور بود. در چنین وضعیتی بعثت پیامبر اسلام (ص) راهی جدید در پیش روی انسان‌ها و جوامع قرار داد و پایه‌های شکل‌گیری تمدنی جدید را بنا نهاد. پیامبر (ص) با هجرت به مدینه و تشکیل حکومت اسلامی گام‌های اولیه را برداشتند. در مراحل بعد، نهال تمدن اسلامی با حضور اقوام و ملل مختلف با پیشینه تمدنی خود و اتکا به مکتب جدید بارور گردید و سیر مراحل رشد خود را آغاز کرد و در طی چند قرن به مرحله کم نظیری رسید به طوری که ویل دورانت در وصف آن می‌گوید:

«تمدنی شگف انگیزتر از تمدن اسلامی وجود ندارد و اگر اسلام طرفدار ثبات، جمود و یکنواختی می‌بود، باید جامعه را در همان حد اول جامعه عرب نگه می‌داشت در حالی که تمدن‌های وسیع مجاور را در خودش جمع کرد و از مجموع آنها، تمدن عظیم‌تری را بوجود آورد.»

در دهه‌های اولیه سده اول هجری فتوحات اسلامی موجب گسترده‌گی جغرافیای اسلام گردید و یک وحدت سیاسی را در سرزمین‌های مفتوحه

ایجاد نمود ولی از اواخر قرن دوم هجری نشانه‌های تشکیل حکومت‌های نیمه‌مستقل و مستقل آشکار شد. پس از امویان اندلس (۱۳۸-۴۲۲ هـ)، نخستین دولت مستقل شیعی به نام ادریسیان (۱۷۲-۳۱۴ هـ) در مراکش شکل گرفت و به مرور دولت‌های مستقل و نیمه مستقل دیگر در محدوده جغرافیای اسلامی بوجود آمدند. فاطمیان پس از یک دوره طولانی مبارزه پنهانی در نقاط مختلف جهان اسلام، در سال ۲۹۶ هـ در شمال آفریقا سلطه سیاسی یافتند و در سال ۲۹۷ هـ رسماً خلافت خود را اعلام داشتند؛ پس از آنکه تقریباً تمام شمال آفریقا و سرزمین‌های جنوبی مدیترانه را مطیع خود ساختند، سرانجام در سال ۳۵۸ هـ مصر و بخش بزرگی از شام و شهرهای مقدس عربستان را بر امپراتوری خود افزودند. خاندان بویه نیز با استفاده از ضعف دستگاه خلافت در قرن سوم و چهارم سر برآوردند و حکومت خود را تا مرکز خلافت عباسیان گسترانیدند. گروهی از اعراب قبیله تغلب بنام حمدانیان نیز بر موصل و سپس بر شام مسلط شدند. با وجود ضعف دستگاه خلافت و تشکیل حکومت‌های متعدد در جهان اسلام، توسعه مراکز علمی، ظهور و بروز اندیشمندان بزرگی چون ابوعلی سینا، فارابی، ابوریحان بیرونی، شیخ مفید، شیخ صدوق و ... را از یک سو و از سوی دیگر تقویت خردورزی در جهان اسلام را شاهد هستیم.

با توجه به اینکه در قرون چهار و پنج هجری به عنوان نقطه اوج تمدن اسلامی، بخش وسیعی از سرزمین‌های اسلامی توسط حاکمان شیعی اداره می‌شد، حال این سوال مطرح می‌گردد که جدای از ویژگیهای ذاتی دین اسلام در تشویق و ترغیب به علم‌گرایی، نقش حکومت‌های شیعی در توسعه علمی جهان اسلام چیست؟ و اینکه این توسعه علمی در چه زمینه‌هایی نمود بیشتری داشته است؟